

Leto 2022

5 CENA 5,00 €

Mladika

Boris Pahor

26. 8. 1913 – 30. 5. 2022

Dva avtobusa Slovencev od Gonarsa do Chiesanuove in Padova

PO POTEH FRANCETA BALANTIČA IN PLACIDA CORTESEJA

II. del – Chiesanuova in Padova

Erika Jazbar

Taborišče v Chiesanuovi

Do Chiesanuove nas je čakala dobra ura vožnje po avtocesti A4, večjega prometa tisto soboto ni bilo, ob cesti se je vilo gradbišče za tretji vozni pas, gradiva na razpolago za poglobitev Gonarsa in predstavitev padovanskega dela naše zgodbe je bilo veliko, časa pa premalo, minil je zelo hitro. Tudi za predstavitev taborišča v Chiesanuovi, ki je danes predmestje Padove, je priskočilo na pomoč besedilo, ki ga je napisal Capogreco v omenjeni monografiji.

Taborišče v Chiesanuovi so uredili v čisto novi vojašnici, tam je bilo šest večjih zidanih stavb in deset manjših zgradb, obdano je bilo s štiri metre visokim zidom. V povojnem času je bila to vojašnica Mario Romagnoli, poimenovana po polkovniku, ki se je uprl Nemcem na Kefaloniji in bil tam ustreljen. Zaprli so jo leta 2009. Od 14. avgusta 1942, ko je tja dospela prva skupina internirancev, do polovice septembra 1943 je bilo v teh

stavbah zaprtih enajst tisoč Slovencev in Hrvatov. Za razliko od Gonarsa so tu bili samo moški interniranci, pogosto so jih selili, prihajali so tudi iz drugih taborišč. Lakota, mraz, bolezni so v Padovi terjali 71 žrtev, njihova trupla so bila pokopana v skupnih grobnicah na pokopališču. Ko so dogradili kripto v Gonarsu, so nekatere prenesli v Furlanijo.

Tudi v Chiesanuovo so interniranci prihajali z vlakom, nato so iz Padove vključeni pešačili do taborišča. Življenjske razmere so bile na začetku kritične zaradi lakote, mraza in bolezni, tudi tja so namreč prihajali shirani interniranci z Raba. Januarja 1943 je neki zdravnik v svojem poročilu napisal, da se moški ne držijo več na nogah. Med zaprtimi je bilo tudi več zdravnikov, ki so v mejah možnosti skrbeli za sotrpine. V Chiesanuovi pa so vsaj živeli – tako kot v Monigu – v zidanih strukturah, kar je bilo vsekakor znosnejše kot zimovanje pod šotori ali v barakah. Tudi v Chiesanuovi je bilo več poskusov pobega, ki so bili zahtevnejši, saj je to bila vojašnica, kljub temu pa je nekaterim uspelo, med njimi je bil tudi oče udeleženke. Več mladih so tudi postrelili.

Vhod v nekdanjo vojašnico Romagnoli, kjer je bilo med vojno taborišče (levo).

Taboriščniki v Chiesanuovi so živeli v zidanih stavbah.

»Do polovice septembra 1943 je bilo v taborišču v Chiesanuovi zaprtih enajst tisoč Slovencev in Hrvatov.«

Minorit pater Placido Cortese

Življenjski pogoji internirancev v Chiesanuovi so se izboljšali, ko je s svojo učinkovito človekoljubno mrežo nastopil pater Placido Cortese (1907–1944). Na fakulteti za medicino v Padovi so študirale tri mlade Slovenke, ki so ga nagovorile in ga prosile

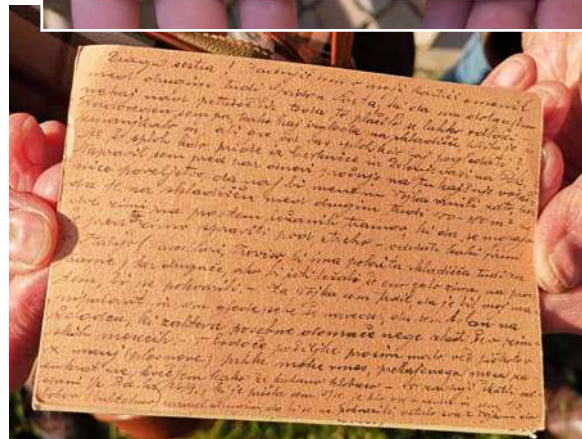

za pomoč, da bi izboljšali razmere za rojake, ki so bili zaprti v taborišču. Pater Cortese je bil minorit v baziliki sv. Antona v Padovi in urednik revije *Messaggero di S. Antonio*, doma je bil s Cresa. Prošnja ga sicer ni navdušila, saj je tudi on poslušal, kako so v taborišču "ribelli", po dnevu razmisleka pa jim je sporočil, da bo pomagal. Zbral je skupino sodelavcev, sam pa je s kolesom prihajal v Chiesanuovo v taborišče in pod redovniško obleko ilegalno nosil hrano, oblačila, zdravila, tudi pisma in denar.

V taborišču sta delovala tudi dva slovenska frančiškana, pater Atanzij Kocjančič je bil vojaški kurat, patra Fortunata Zormana pa je v Chiesanuovo za nekaj časa uspel poslati ljubljanski škof Gregorij Rožman. Število smrtnih žrtev v Padovi je bilo zaradi prizadevanj treh redovnikov, pa tudi zaradi notranje organizacije taboriščnikov, ki so po utečeni slovenski praksi ustanovili dve organizaciji za pomoč internirancem, ki sta bili v ne ravno dobrih odnosih, bistveno nižje kot v drugih fašističnih taboriščih po Italiji.

Pater Cortese je po kapitulaciji pomagal številnim bivšim internirancem in zahodnim vojnim ujetnikom na begu, češkim vojakom ter Judom, z njim so navezali stike tudi nekateri akterji slovenskega nekomunističnega odpora proti nacifašizmu. Pomagal jim je pri obveščevalnem delu za zahodne zaveznike. Ko so nemški agenti odkrili njihovo postojanko v Trstu, so se znašli v zaporu vsi sodelavci, med njimi tudi pater Cortese,

Gasilska slika pred Cortesejevim obeležjem v Chiesanuovi

Udeleženka je padovanskim predstavnikom pokazala razglednice, ki jih je oče pošiljal domačim iz Chiesanuove.

ki so ga s pretvezo iz samostana poklicali pred baziliko ter ga 8. oktobra 1944 potisnili v avto in odpeljali v Trst, kjer so ga več tednov mučili v podzemnih celicah, ki jih je imel gestapo na trgu Oberdank. Imen sodelavcev pa ni izdal. V kletnih prostorih so ga v začetku novembra umorili, njegovo truplo pa verjetno sežgali v Rižarni.

DR. MAJDA MAZOVEC O P. CORTESEJU

Corteseja smo spoznali v čudnih okoliščinah. Italijani so imeli v predmestju Padove (Chiesanuova) koncentracijsko taborišče, v katerem je bilo veliko Slovencev. Tisti, ki smo bili svobodni, smo jim želeli po svojih močeh pomagati. Saj smo bili tudi mi lačni. Jedli smo, kar je ostalo bolnikom, tudi tuberkuloznim, da smo preživel. V taboriščih pa so umirali od lakote. Slišali smo za p. Placida in prišli k njemu, da bi nam pri tem pomagal. Vzel si je en dan za razmislek, potem pa privolil. In tako smo začeli sodelovati.

(...)

Cortese je lahko hodil v taborišče, kadar in kolikor je sam hotel – imel je uradna dovoljenja. Bil je suh in na videz slaboten. Najbrž je imel otroško paralizo, ker je šepal na eno nogo – nikoli ga nisem vprašala. Bil je majhen, a srce je imel zelo veliko in se je odločil pomagati vsem. Seveda, ko so zvedeli, da tolikim pomaga, mu je vsak še kaj podobnega naložil.

(...)

Všeč mi je bilo, kako je razporedil delo: »Dekleta boste delala to, fantje to, o tej mreži pa je treba čim manj vedeti, kajti tistega, česar ne veš, ne moreš izdati.« To je bilo njegovo geslo. In sam se je zelo trudil, da ne bi povedal kakšne besede preveč. Imel pa je tak nastop, da se nobenemu ni zdel nevaren. Tisti, ki imajo dovolj v glavi, so bolj ponižni. Delal je veliko tudi za bivše zavezniške ujetnike in skrivače, ki jih je reševal, ter za Žide.

(...)

Da, Cortese je bil svetnik. Celo življenje je delal za druge in v tako težkih okoliščinah izgubil življenje. Zdaj pa bo imel, upam, malo drugačno plačilo. Po postavi je bil suh, a v taborišče je šel vedno obilen, ker je polno stvari je skrival pod habitom. Pa ga niso nikoli odkrili. Imel je tudi neki tricikel, če pa je bilo stvari še več, mu je pomagal pomočnik, kajti do koncentracijskega taborišča je bilo pet, šest kilometrov.

*Iz intervjuja, ki sta ga imela z dr. Mazovčevo
Urška Bokal in br. Branko Likar,
Duh Assisija med nami, 2003/2004*

Beatifikacijski postopek in raziskovanje taborišča

Na pobudo goriškega nadškofa Bommarca, ki je bil tudi sam s Cresa, je leta 2001 stekel postopek za razglasitev p. Corteseja za blaženega. Zgodovinske raziskave, ki so bile z zapletenim postopkom povezane in so lani dosegle pomemben napredek do končnega cilja, saj je bil izdan odlok o njegovih "junaških krepostih", so sprožile tudi temeljitejšo in bolj sistematično raziskovanje o samem delovanju taborišča v Chiesanuovi, ki je bilo dotlej zavito

v gosto meglo. Spominski dogodki in študijska srečanja so tako odprli novo poglavje člankov, knjig, obeležij, dogodkov, zavedanja.

V cerkvi v Chiesanuovi

V Chiesanuovo, ki že na prvi pogled deluje kot predmestje večjega središča, smo privozili za uro kosila, ki nas je čakalo v gostilni nedaleč od župnijske cerkve. Avtobusa sta parkirala pri nekdanjem vhodu v kasarno Romagnoli, torej pred vhodom v nekdanje fašistično taborišče, ki gleda na cerkev. Notranjščina

Zgoraj: pater Placido Cortese in študentka medicine Majda Mazovec

Cerkev v Chiesanuovi; spodaj: med obiskom so udeleženci zapeli slovenske pesmi.

nekdanjega taborišča nam je ostala nedostopna, saj nam dovoljenja za vstop niso dali. Ob prvem jesenskem poskusu je bil razlog (ali pretveza) pandemija, ob marčnem novem pozivu pa so se sklicevali na varnost, češ da je območje zaprto in zanemarjeno že več kot desetletje.

V Chiesanuovi se nam je pridružil veleposlanik Republike Slovenije v Rimu Tomaž Kunstelj, ki je pozorno spremljal našo pot že leta 2019 v Monigu. Domači župnik Pierpaolo Peron nas je po kosilu s skupino občinskih upraviteljev, družbenih delavcev in domačih raziskoval-

cev pričakal pred Božjim hramom, ki je posvečen Marijinemu vnebovzetju. Udeleženci so

»Župnik je priznal, da je ob otožnosti slovenskih melodij takoj pomislil na globoko žalost internirancev.«

posedli v klopi. Tudi v tej padovanski cerkvi je – verjetno prvič – odmevala slovenska pesem, postna *Oljska gora* in Marijina pesem sta ganili gostitelje, ponovno smo se zbrali tudi k molitvi. Župnik je priznal, da je ob otožnosti slovenskih melodij takoj pomislil na globoko žalost internirancev, saj je bilo njihovo prestanje internacije v Chiesanuovi en sam postni čas. Župnijska kronika obravnava tudi taborišče, je dejal, tedanji župnik, don Ettore, je v njem tudi maševal, na začetku, ko ni bilo še duhovnikov, za veliki šmaren naj bi sveti maši prisostvovalo pet tisoč internirancev, še piše v kroniki.

Župnik je od organizatorjev na koncu prejel večjo svečo s podobo Brezjanske Marije, ki odtlej krasi cerkev v Chiesanuovi in spominja na slovensko prisotnost v teh krajih.

Pred obeležjem

Pred nekdanjo vojašnico Romagnoli so leta 2009 postavili kamnito obeležje, ki spominja na delovanje patra Corteseja v tem fašističnem taborišču, ki se tudi v Padovi počasi vrača v kolektivni spomin. Po zaprtju vojašnice so spomenik prenesli na zelenico tik ob cerkvi oz. pod mogočni zvonik na drugi strani ceste.

Sonce je medtem popustilo in začelo svojo pot v smeri zahoda, začelo je pihati, pravzaprav je skoraj brilo, postajalo je ponovno mraz.

Lenart Rihar je pred spomenik položil venec, pred njim so se zvrstili govorniki. Odbornica levosredinske občinske

uprave v Padovi Cristina Piva, ki v Chiesanuovi tudi živi, je poudarila, da spomin na patra Corteseja gojijo s posebnim ponosom, je del krajevne zgodovine, ponujajo ga za zgled mladim, občanom in vsem, ki obišejo ta kraj. Vojni čas, ki ga doživljamo v Evropi, nas na še očitnejši način spominja na njegovo dobro srčnost, ki povezuje Padovo in Slovenijo

in ustvarja med nami skupnost. Mir ni samoposebi umeven, trpljenje in vojne se nadaljujejo, je zaključila svoj poseg.

Slovenski veleposlanik Tomaž Kunstelj se je spomnil obeležij, ki v Italiji opominjajo na prestano trpljenje slovenskih ljudi v fašističnih taboriščih. Vsako leto jih obiše ob spominskih dneh za dolžnostni in institucionalni

STANKO KOCIPER, KAR SEM ŽIVEL (1996)

Tri osebe pa moram v zgodovinskem poglavju te dobe posebej omeniti. – To so: pater Fortunat Zorman iz frančiškanskega samostana v Ljubljani, pater Placid Cortese, direktor Messaggera sv. Antona v Padovi, po rodu Hrvat z otoka Cresa, in študentka medicine, Marija Slapšakova.

Ti trije so ustvarili razmere in opravili ali omogočili delo, ki se mu ti soči padovskih internirancev morajo dobesečno zahvaliti za življenje in zaradi katerega se je vse komunistično delovanje v taborišču razletelo samo še v besno lajanje, opravljanje, jalove smrtne obsodbe in podobne izrodke zločinskih možganov.

Po svojih zvezah si je drobn, šepasti, neznatni pater »Črni«, kakor so patra Placida Corteseja imenovali interniranci zaradi minoritske kute, priboril vstop v taborišče. Koliko zavojev in necenzuriranih pisem je prinesel pater pod široko kuto v taborišče, vemo samo tisti, pred katerim se je ta zlata duša naskrivaj »raztovorila« ali zopet »otovorila« s pismi, ki jih je na svoje stroške frankiral in odpošiljal s civilno pošto. Koliko internirancem je že samo »kruh sv. Antona« iz padovskega samostana preprečil bolezenske posledice stradanja! Koliko komunistov po duši si je že takrat potolažilo gladovne krče na račun sv. Antona Padovanskega!

Naravnost revolucionaren pa je bil prihod »malega« patra Fortunata Zormana, ki je prišel v padovsko taborišče po posredovanju ljubljanske škofijske dobrodelne akcije. Njegova samaritanska misija je omogočila v taborišču ustanovitev Samopomoči, dobrodelne ustanove slovenskih internirancev v Padovi, ki je imela svoj osrednji odbor s predsednikom Janezom Zormanom (bratom patra Fortunata) in v vsaki kasarni svoje poverjenike.

Komunisti so takoj pravilno zaslutili, da je bil z ustanovitvijo in prvimi koraki Samopomoči zadan zadnji udarec njihovemu strupenemu zmaju. Zato so jo skušali na vse načine onemogočiti. Hiteli so ustanoviti svojo Socialno akcijo, ki naj bi bila pravi naborni urad komunistov. Ko ni šlo drugače, ko so se s štetjem koščkov zdrobljenih prepečencev, za katere pa je bilo treba prej še iti na »zdravniški pregled« k dr. Arku, spričo avtomobilov krompirja, fižola in sadja Samopomoči do kraja osmešili, so prešli k svojemu običajnemu načinu »borbe« – kadar niso mogli takoj zaklati – k denunciaciji! Zavpili so Italijanom, da imamo po Vatikanu, ki je pošiljal Samopomoči kamione živil, zveze z Londonom in Švico. Spustili so se celo do tolikšne agitacijske in denunciantске absurdnosti, da so me obdolžili, da sem bil agent Secret Servicea.

Za nekaj časa jim je zares uspelo. Pater Fortunat ni smel več v taborišče. Toda nastopil je pater Placid Cortese z grožnjo Vatikana in patru Fortunatu so se španski jezdec zopet odmaknili, Samopomoč se je razbuhtela v obseg, ki je v padovskem taborišču preprečil posledice zloglasnega »otoka smrti«, Raba. (...)

Brez več ali manj prisilnega izsiljevanja prispevkov iz zavojev internirancev, kar je bila praksa komunistične Socialne akcije, je čisto po načelih Karitasa naša Samopomoč reševala zdravje in življenje tudi najhujšim komunističnim priganjačem.

Iz pisma p. Placida Corteseja p. Fortunatu Zormanu dne 13. marca 1943

Za 50.000 Lit, ki jih je pustil tu eksclenca nuncij, se je kupil krompir in sedaj imamo tu v tiskarni 20 kvintalov fižola in moke. Enkrat sem bil v Monigu in smilili so se mi otroci. Zato sem sladkorčke, ki ste mi jih poslali za padovansko taborišče, izročil novemu kaplanu (o njem sem dobil dobre vtise in sem mu dal navodila – postajam kompetenten!), da jih razdeli med potrebne. Bil sem v Renicciju, kjer pomoč odlično posluje. V našem samostanu sv. Frančiška v Arezzu je sedež pomoči in p. gvardijan mi piše, da gre dobro. Pustil sem mu denar, da ga porabi, in pomoč prihaja v roke potrebnim. Še bom šel tja, da se osebno prepričam. Danes je tu apostolski nuncij in prosil ga bom za nova in še večja dovoljenja. V Gonars že gredo paketi in morebiti bom šel osebno, da bom nesel pomoč. V Renicci sem poslal zdravila na naslov majorja, ki je ob enem samem obisku postal moj veliki prijatelj; on je shranjevalec in delitelj. Piše mi, da jih je razdelil bolnišnicam obeh oddelkov. Povem Vam, da je taborišče v Renicciju najbolj organizirano, čeprav je najrevnejše. Dva oddelka sta: 1500 ljudi v enem sektorju. Dve bolnišnici z 20-25 osebami, dve notranji pisarni, kjer interniranci zvedo vse. Imajo dobro kartoteko z opombami in poročili o vsakem. Dobro mi pomaga fant Lakner Alojzij. Upam, da Vam bo lahko dal točnejši opis. Bolj kot iz mojega poročila boste zvedeli iz pisma Slapšakove, **da je to malo, kar je bilo storjeno, storjeno z veliko ljubeznijo in navdušenjem**. Hvala za vaše molitve. Tudi jaz Vas ne bom pozabil pri grobu našega velikega sobrata sv. Antona.

fr. Placido Cortese

PS: Pošiljam dva misala. Denar za Ribničane je bil poslan v živilih. Pozdrav!

P. Fortunat Zorman, Priloga k poročilu o pomoči internirancem

(Ljubljana, 27. marca 1943)

Iz poročila je razvidno, da je delo, ki ga vrši p. Cortese, nadčloveško. Skoraj dobesedno lahko rečemo, da dela noč in dan za slovenske internirance. Dvomim, ako lahko kak Slovenec tekmuje z njim glede materialne pomoči najbolj zapuščenim. S svojim delom dokazuje, kako širokogrudna je prava krščanska ljubezen. In s kakšnim veseljem to dela. Od predstojnika je bil že opomnjen, ker trpi njegovo poklicno delo. On je namreč direktor tiskarne. Apostolski nuncij je predstojniku povedal, da je sedaj to delo najbolj važno in najbolj potrebno, tako da pater lahko mirno žrtvuje svoje moči slovenskim internirancem, ne pričakujoč kakega plačila od tega sveta. Slovenske katoliške medicinke v Padovi so mu kupile Ušeničnikove zbrane spise, jaz sem mu podaril nekaj knjig Naše poti in se mu ob vsaki priliki zahvaljujem za njegovo požrtvovalnost. Drugega priznanja iz Slovenije še ni dobil. Res je, da ga ne pričakuje, toda naša dolžnost je, da se mu zahvalimo. Naša korist zahteva to. Bojim se, da bo lahko enkrat s številkami dokazal, kaj so Italijani naredili za Slovence (namreč Italijani, ki krščanstvo pravilno pojmujejo). Zato je nujno, da stopimo z njim v čim ožje stike, da ne bo zgledalo, kakor da dela on vse na svojo pobudo (čeprav v resnici dela), ampak bolj na našo prošnjo, in ker mi sami ne moremo toliko pomagati, kot bi radi. Potrebno je, da se mu pokaže vidno priznanje na kakršnikoli način.

Slovenski interniranci v Chiesanuovi: tretji stoji od leve pisatelj Stanko Kociper, duhovnik v frančiškanskem habitu je p. Atanazij Kocjančič

Oba zapisa hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL, Škof dr. Gregorij Rožman, fasc. 7, a. e. 115, Poročilo o pomoči slovenskim internirancem v Italiji).

Zahvala ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana p. Placidu Corteseju

Prečastiti pater!

Dobil sem v roke poročilo o dobrodelnem delovanju v taboriščih (Campo di concentr.), kjer se nahajajo povečini verniki iz ljubljanske škofije. Iz tega poročila blešči v žarki luči Vaše delo, tako polno nesebične ljubezni in ogromnih žrtev, da ne najdem besed, s katerimi bi Vam mogel izraziti svojo hvaležnost in odkritosrčno priznanje. Hvala Vam tisočera!

Bog, ki najmanjše dobro delo zvesto registrira, je tudi ta Vaša nešteta dobra dela vpisal v knjigo življenja. Jezus, ki je dejal, da je vse Njemu storjeno, kar storimo najmanjšemu njegovih bratov, bo Vam pač po svoji obljubi povrnil. Marija Pomočnica, ki se ji je naše ljudstvo včeraj z neverjetno vnemo in ljubeznijo posvetilo, naj Vam sprosi od svojega Sina vse, karkoli si želite, predvsem obilne milosti, s katerimi tako vestno sodelujete.

Hvaležnost moja in vseh neštevilnih svojcev internirancev Vam je zagotovljena in naša hvaležna molitev. Naj Vam dobri Bog da še moči, zdravja in možnosti, da še naprej vodite dobrodelno akcijo za naše internirance vse dotlej, da nam vsem skupaj zasije zaželjeni mir.

*Pozdrav in blagoslov!
31. maja 1943*

Lastnoročni osnutek pisma za p. Corteseja, ki ga je verjetno Ozna odnesla iz škofijske pisarne med eno izmed številnih povojnih preiskav, saj se je ohranil v nekdanjem arhivu Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije

Slovenski interniranci na dvorišču taborišča

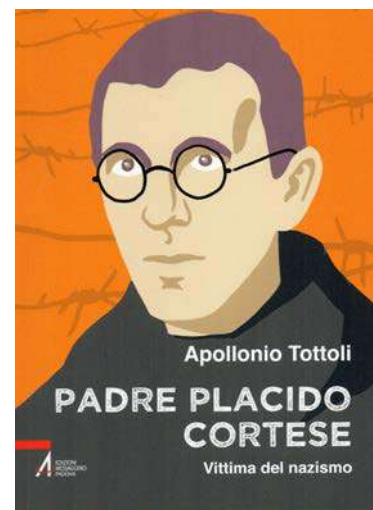
poklon s polaganjem vencev. Lik patra Corteseja je navdih za vse nas, opominja nas na temo nekega časa in na svetlobo in svetost nekaterih posameznikov. Težo preteklosti sta znala s spoštljivo gesto do različnih poudarkov in zgodovinskih spominov preseči predsednika obeh držav Sergio Mattarella in Borut Pahor, ko sta se poklonila bazoviškemu junakom na gmajni in žrtvam pred bazovskim šohom, v tišini, z roko v roki, za boljši jutri.

Usoda nekdanjega taborišča

Načelnik svetniške skupine Demokratske stranke v občinskem svetu v Padovi Gianni Berno je le na kratko posegel, v našem poročilu pa mu bomo posvetili večjo pozornost, saj je bil glavni pobudnik resolucije, ki jo je občinski svet v Padovi 21. februarja soglasno sprejel.

Besedilo poziva občinsko upravo, da ob preureditvi območja nekdanje vojašnice, kjer je bilo med vojno fašistično koncentracijsko taborišče, ohrani in zaščiti del obzidja in vsaj eno stavbo, v njej ovrednoti to zgodovinsko poglavje in lik p. Corteseja ter uporabi prostor za kulturne in družbene dejavnosti, ki spodbujajo spoštovanje, mir in sožitje. Načrt ohranjanja prostorov nekdanjega taborišča predvideva postavitev spominskih plošč na obzidju in na ohranjeni stavbi, ureditev muzeja in poimenovanje notranjega vrta po internirancih.

Vojašnico Romagnoli, ki je tu delovala ves povojni čas, so, kot smo videli, leta 2009 zaprli. Odtlej je prazna, trenutno

Najpodrobnejši življenjepis patra Corteseja je napisal p. Apollonio Tottoli. Platnica 3. izdaje

v prehodnem obdobju, saj bo država polovico območja dodelila občini Padova, polovico pa investitorjem. Površina je kar obsežna, skupno je na voljo 150.000 kvadratnih metrov, na katerih je 42 stavb. Ob tej vesti in skrbi, da bi prišlo do neprimerne uporabe prostorov, so v Chiesanuovi ustanovili odbor, v katerem so zbrani predstavniki društev, župnij, minoritov, ob njih krajevna skupnost, raziskovalci in številni posamezniki. Odbor si prizadeva, da bi območje zaščitili, kar pomeni, da bi po eni strani omejili investitorje, po drugi da bi obvezali občino, da bi si uporabo stavb zamislila s pogledom na zgodovino. Izglasovanje resolucije, ki se sklicuje na zahteve odbora, je pomembna politična poteza, ki sicer ni obvezujoča, a vseeno kaže, da prebivalcem Chiesanuove in padovanski politiki ni vseeno, kaj bo

z nekdanjo kasarno. Naš obisk je bil deležen precejšnje medijske pozornosti krajevnih časopisov.

V Chiesanuovo se je pripeljal tudi vicepostulator za beatifikacijski postopek patra Placida Corteseja pater Giorgio Laggioni, ki svoje poslanstvo opravlja v Benetkah. Bil je z nami v cerkvi, pred obeležjem pa je spregovoril o samem postopku, ki se je začel v Trstu pred dvema desetletjema. V tem času je bilo opravljeno temeljito raziskovalno delo, ki je razkrilo pomembne ugotovitve, pričevanja in dokumente. Za blaženost patra s Cresa pa je treba izprositi še čudež, p. Laggioni je zato povabil prisotne, naj molijo in naj se patru priporočajo. Ko človeka poganja ljubezen, je sposoben velikih dejanj, je dejal p. Laggioni. Ko pomislim na patra Corteseja, sem ganjen, je še dodal.

V baziliki

Po dolžnostni "gasilski sliki" pred obeležjem smo se nekoliko premraženi podali do vhoda nekdanjega taborišča, kjer sta nas čakala avtobusa. Po ulicah mestnega središča sta nas popeljala do zadnje postaje našega obiska, v eno izmed znamenitosti Padove, slovito baziliko sv. Antona, ki je zelo priljubljena pri vernikih, častilcih portugalskega patra, pa tudi pri ljubiteljih umetnosti in sakralne arhitekture.

P. Laggioni nas je spremljal tudi v mestu. Postali smo pred baziliko, nedaleč od Donatellovega konjenika Gattamelate. Med kocke tlakovane ceste so januarja lani vzdali "kamen spotike", ki posvečen patru Corteseju. Na tistem mestu so ga esesovci ujeli, potisnili v avto in odpeljali v smrt v Trst.

Vstopili smo v baziliko – *Il Santo* – starodavno svetišče med romaniko, gotiko in Bizancem, ki sega v 13. stoletje, se zazri v njena čudesa, kapele, arkade, mozaike, reliefe, kipe, freske in kupole, ki jih je v celoto oblikovalo sedem stoletij zgodovine, umetnosti, vernosti, položili smo roko na grob sv. Antona Padovanskega ter se napotili do bližnje spovednice p. Corteseja, ki so jo ob 70-letnici mučeniške smrti leta 2014 uredili kot spominsko obeležje s slikami, panoji in besedili, ki ga поблиže predstavljajo.

Pred baziliko sv. Antona je p. Giorgio Laggioni - ob njem stoji Ivo Jevnikar - spregovoril o ugrabitvi patra Corteseja, na kar spominja kamen spotike.

POROČILO ZAPRTIH ZDRAVNIKOV O ZDRAVSTVENEM STANJU INTERNIRANCEV (PADOVA, 15. JAN. 1943)

Podpisani zdravniki čutimo sveto dolžnost, da gospodu poveljniku taborišča poročamo o spodaj navedenih zdravstvenih razmerah v taborišču; da to predstavimo na podlagi temeljnih načel človečnosti in da zaprosimo za hitro pomoč.

Zdravstveni položaj internirancev je naslednji:

Izmed 3.115 internirancev jih 1.500 ne prejema nobene pomoči od doma, ali je ta nezadostna, zato se hranijo le z obroki, ki jih nudi taborišče. Pomoč, ki jim jo nudijo interniranci iz svojih paketov in ki je resnično hvalevredna, je le kapljica v morju zaradi strašljivega števila potrebnih. Zato imamo danes 101 interniranca, ki zaradi popolne izčrpanosti ne stoji na nogah, 338 jih kaže vidne znake stradanja, 529 pa je takih, ki kažejo lažje znake stradanja. Doslej je bilo 31 smrtnih žrtev, v veliki večini zaradi lakote. Pri tem ne upoštevamo tistih 300, ki so te dni dospeli z Raba in so v še bolj žalostnem stanju.

(Na treh rokopisnih straneh te spomenice v italijanskem jeziku sledijo opisi bolezni, predlogi za izboljšanje higiene in splošnega stanja v taborišču ter navedba desetih najnujnejših ukrepov, ki bi jih lahko poveljnik takoj sam izvedel.)

Podpisani so naslednji zdravniki: Arko, Lovšin, Kolar, Valentinčič, Vajnert, Žemva, Brezigar, Derganc, Klepec, Oblak, Borštnar, Puher, Kessler, Hadži

[Iz arhiva apostolskega nuncija v Italiji.](#)

Tu smo se zbrali okoli vicepostulatorja Laggioni-ja, ki nam je pred to pomembno postojanko medvojnega delovanja njegovega sobrata spregovoril o tem, kako je bila spovednica ne le kraj kesanja in odpuščanja, temveč tudi nekakšen urad njegove kapilarne tajne mreže. Številni so sem prinašali svoje prošnje, tu je prisluhnil žalujočim, iz spovednice je koordiniral sodelavce za pomoč taboriščnikom, zbiral je imena ljudi, ki so bežali iz Italije. Drugi patri o tem niso nič vedeli ali sumili.

P. Cortese je bil blagega, vedrega in vedno nasmejanega izraza, nikoli se ni jezil, pa čeprav bi imel za to razloge, je dejal Laggioni. Bil je člen mreže, ki je po kapitulaciji Italije pomagala pri begu Judom, antifašistom in zavezniškimi ujetnikom, pripravljala je ponarejene osebne izkaznice, pri čemer je uporabljal tudi fotografije, ki so jih verniki puščali na grobu sv. Antona zaradi uslišane prošnje ali kot priprošnje. Prebežnikom je priskrbel tudi skrivališče, spremstvo in denar.

K spovednici smo položili večjo spominsko svečo z napisom *Slovenija*, nekateri so vpisali vtise v spominsko knjigo, na "križnem hodniku magnolije" smo si ogledali Cortesejev doprni kip Viktorja

Gojkoviča iz leta 2004, pred odhodom na avtobus je bilo še nekaj časa za občudovanje bazilike, osebno molitev, razmislek ob povedanem.

Obiska je bilo konec, čakala nas je pot nazaj, s sovoščem Ivo Jevnikarjem sva zamenjala avtobusa, saj do izstopa na Goriškem za udeležence še ni bilo predaha. Nadaljevali smo z branjem spominske literature, pa tudi s poglobitvijo nekaterih poglavij vse do mejnega prehoda pri Vrtojbi, ko smo se poslovili.

Pred Cortesejevo spovednico p. Laggioni opisuje delovanje ilegalne mreže.

V letošnjem marčnem **Slovenskem času** (št. 143) so ponatisnili pogovor, ki ga je Bogomir Štefanič imel z Marijanom Tršarjem leta 2001. V ospredju je pomen spominjanja, saj je slikar doživel ustaško, fašistično in komunistično taborišče, in sicer v Zagrebu, Gonarsu in na Teharjah. Med drugim takole pravi:

Sprva ste menda želeli ubesediti le teharkso izkušnjo. Zakaj ste ji pridružili tudi bližnje srečanje z ustaši v Zagrebu in s fašisti v Gonarsu?

Fenomen lagerja sem skušal zagrabiti čim celoviteje, zato sem povezal vse tri izkušnje. Predvsem pa sem hotel pokazati, kako se človeška narava v kriznih okoliščinah vedno zelo podobno odziva: tako v svojih presežnikih, v junaštvih, vrlinah, solidarnosti, ljubezni do bližnjega, kot na drugi strani v brezni zlobe, krutosti, maščevalnosti, izživljanja najnižjih strasti ... Primerjava treh taboriščnih vzporednic omogoča globlje spoznanje različnih plati te človeške narave, za katere sam sicer vedno trdim: ljudje nismo slabi, ampak smo slabotni. V določenih položajih prav zaradi te slabotnosti podležeš pritiskom, željam, nameram, ambicijam, tudi maščevanju.

»Iz spovednice je koordiniral sodelavce za pomoč taboriščnikom.«

Slovenska sveča v Cortesejevi spovednici

Ali je mogoče "kvantitativno" ovrednotiti vse tri izkušnje in o eni reči: ta je bila najtrpkejša?

Seveda je mogoče. Vedno je najhujša tista izkušnja, pri kateri spoznate, da so bili sovražstvo, maščevalnost, poniževanja in končno tudi likvidacije organizirani in pospeševani in zahtevani. Pogosto se takšne reči dogajajo stihijsko, kot vulkan, ki trenutno izbruhne, ko na dan privre nekakšen ljudski pranagon nasilja. To sem recimo doživel v prvih dneh, če jo smemo tako imenovati, ustaške revolucije v Zagrebu. Pri

moji zadnji lagerski izkušnji na Teharjah pa je šlo v resnici za skrbno programirano, skrbno usmerjano maščevanje, poniževanje, ubijanje (...)

Maščevalnost je bila ukazana in v tem je bila največja razlika med posameznimi lagerji. Res je, v Gonarsu so nas spremenili v številke in potem z nami tudi ravnali kot s popolnoma razosebljenimi številkami; res smo trpeli tako lakoto, da smo se zgrudili; tudi tam sem dobil nekaj poštenih batin s palico. Toda to je bilo še vedno bolj mimosgrede. Čeprav je vsak lager že *eo ipso* poniževanje, pa je bilo to na Teharjah zavestno prignano do skrajnosti.

(Konec)

APOSTOLSKI NUNCIJ V ITALIJI MSGR. FRANCESCO BORGONGINI DUCA O OBISKU TABORIŠČA V CHIESANUOVI 14. FEBRUARJA 1943

Interniranci nudijo videz trpečih ljudi, zlasti tisti, ki so dospeli iz koncentracijskega taborišča na otoku Rab, ki so tako blede in suhi, da dajejo vtis, da so zelo sestradani. Pogled nanje me je navdal z bolečino in tega nisem zakril poveljnikom, ki so soglašali z mano, da so obroki skromni. Zagotovili so mi, da so zadnje čase začeli nuditi nekaj dodatne hrane najbolj trpečim. Vsekakor je umrljivost zaskrbljiva in razlogi za smrti, ki so zapisani v poročilih, so le olupševalni izrazi za lakoto.

Iz nuncijevega poročila za vatikanskega državnega tajnika kardinala Luigija Maglioneja 20. februarja 1943.